

ROBINDRANAT TAGORNING INSONPARVARLIK FALSAFASI.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7398432>

Nuridinov Javohir

TDSHU Sharq falsafasi va madaniyati yo'nalishi
2 kurs magistranti

Annotation. Reality, the Upanishads, “Sadhana: The realization of life”, existence, conflict between good and evil, form and content, “Gitanjali”, Buddhism, Brahma, Atma, Vedanta.

Robindranat Tagor izchil va yaxlit falsafiy konsepsiyani yaratmagan bo'lsada, uning falsafiy masalalarga bo'lgan munosabati barcha asarlarida o'z aksini topgan. Masalan, Tagor she'riyati va nasrchiligini batafsil kuzatganda sof idealistik va hattoki mistik kayfiyatlar bilan birga naturalistik yondashuvlar yo'q emas. Buning zaminida Tagorning qadimgi hind ta'limotlarga tanqidiy munosabatlari yotadi.

Tagor dunyoga olim yoki faylasuf emas, balki avvalambor, ijodkor tariqasida qarashga intiladi. Bu jihatdan voqelikni falsafiy izlanishdan ko'ra, uni his-tuyg'u va estetik zavqlanish nuqtai nazaridan ilgari suradi. Ya'ni u atrofdagi voqealarga uni anglab olish uchun o'zining emotsional-estetik ongi orqali qaraydi. Bunda u Upanishadlarda targ'ib etilgan tamoyillarni asos qilib oladi. Buning sababi shuki, ular voqelikni falsafa asosida anglash imkoniyatini rad etgan holda Braxma yoki Atma, deb ataluvchi voqelikni na mantiqan tushunib olish, na idrok bilan qamrab olishga iloj bor, deb hisoblashadi.¹ Boz ustiga, Tagor voqelikni anglash va ifodalash jarayonlari falsafiy kategoriyalar yoki ilmiy usullar u yoqda tursin, hatto diniy vositalar bilan ham amalga oshmaydi - degan xulosaga ham keladi.

Bunga qaramasdan, o'zining mashhur falsafiy publitistik asari “Sadhana” ning dastlabki satrlarida tafakkurning borliqqa yoki idrokning tabiatga bo'lgan munosabatini yechishga erishadi.

Tagor Upanishadlar ta'limotini rivojlantirar ekan dunyoning borlig'i sifatida birlamchi voqelik g'oyasini takomillashtirib boradi. “Voqelik” deb u Braxma, Oliy Shaxs dunyoviy o'zlik deb atab, oliy ilohini nazarda tutadi. Bu ilohiy jins, uning tasavvuricha, tabiat va insondan biror uzil-kesil chegaralar bilan ajratilgan

¹ Радхакришнан С. Индийская философия, т 1, 1956,с. 143-144

bo'lmasdan, aksincha, tabiat va inson hayotining barcha narsalari va hodisalarida mujassam bo'ladi.

Tagorning Xudo va Dunyo hamda ularning o'zaro aloqasini ko'zda tutgan bo'rttirib ko'rsatishga intilishlari natijasida ba'zan uning falsafiy qarashlari panteistik tusga kirishini ta'kidlash lozim.

Gnoseologik nuqtai nazardan Tagor dunyoqarashiga qarasa, bu yerda uning dunyoni emotsional-estetik qabul qilish hodisasi, ilmiy-falsafiy anglashdan ancha ustun turishi ko'zga tashlanadi.

Tagorning gnoseologik qarashlarida o'ziga xos tomoni agnostizmga qat'iy qarshi ekanligidir. Jumladan u aytadiki, “Ba'zi faylasuflar hukmiga qarshi turgan dunyoni anglashdagi o'z imkoniyatlarida inson birorta mutlaq cheklanishni tan olmaydi”². Mutafakkirning fikricha, inson kundalik hayotda anglash jarayonida ilgari butunlay o'rganilmagan va tadqiq etib bo'lmaydigan sohalarni ham qamrab oladi. Tagor shunday qilib, atrofdagi dunyoni anglash jarayonining tuganmasligi haqidagi xulosaga keladi. Uning aytishicha, “Ilm-u fanga kelganda, ilmiy yutuqlarning keng tarqalishi va muvaffaqiyatli hayotga tadbiiq etilishidayoq bu masala yechildi deb hisoblasa bo'ladi”³.

Bo'lmoq mohiyati va uni anglash masalasiga kirishganda Tagor voqelikka o'ziga xos yondashuvni hamda uni talqin qilish va anglash uslubini ishlab chiqishga va aniqlashga harakat qiladi. Ammo u garchand kelajak taraqqiyotining bir butun va mukammal nazariyasini ko'ndalang qo'ymagan bo'lsada, lekin qadimgi hind falsafasi ta'limotlarining ta'siri ostida, ularga mansub stixiyali dialektika elementlari va ayniqsa, Buddizm va Vedantalarning dialektik g'oyalari o'zlashtirib olgan.

Masalan, mutafakkir bo'lmoq – butkul qotib qolgan va butunlay o'zgarmas hodisa emas, deb biladi. Dunyoning rivojlanishi g'oyasi uning fikricha “hayotning doimiy harakati, uning jonli o'yini” har doim bo'lmoq mohiyati haqidagi fikrlariga hamohang bo'lib keladi. Uning mashhur to'plami “Gitanjali”da: “Mening tomirlarimda tun-u kun oqib tutgan hayot sarchashmasi jahonda bir maromda raqsga tushib turadi”⁴. O'zining boshqa falsafiy estetik risolasi “Shaxsiy” asarida u shunday deydi: “Olam harakatdan iborat ekanligi mutlaqo ayondir”. U o'z harakati tufayli bizga o'zining manguligini namoyon etadi. “Borliq”ning rivojlanishini esa o'ta murakkab bo'lishi Tagorni qadimgi hind falsafasi an'anaviy “ezgulik va yovuzlik ziddiyati” muammosini muhokama qilishga undaydi. Ushbu kategoriyalarni Tagor

² P Тагор Творчество жизни (Сарханд), М, 1917с 178

³ P Тагор Предмет литературы - Соч, т 8, с 295

⁴ P Тагор Гитанжали – Соч т. 7, с. 299.

dastavval har bir shaxsning subyektiv qarashlariga taqqoslaganda nisbiy deb tushunadi. Jumladan, u luqma tashlab o'tadiki, "ovchi ezgulik va yovuzlikni o'z nuqtai nazaridan kelib chiqqan holda baholaydi, ammo ovlanadigan qush nuqtai nazaridan emas"⁵.

Shu bilan birga mutafakkir bu tushunchalarni dunyo va insoniyat rivojiga taalluqli bo'lgan universal kategoriyalar sifatida ko'radi. Uning nazarida, bularni zotan butunlay abadiy va o'zgarmas deb tushunmaslik kerak, chunki yovuzlik o'tkinchi tabiatli narsa bo'lib, dunyo taraqqiyoti jarayonida ezgulikka aylanishi - yaxshilikdir⁶.

O'z navbatida Tagor uchun "shakl" va "mazmun" munosabati muammosi nafaqat falsafiy dunyoqarash jihatidan, balki uning badiiy-adabiy ijodiyoti jihatidan nihoyatda muhim ahamiyatga molikdir. Tagor fikricha, har bir badiiy asarning qiymati o'sha muvozanatga bog'liqdir. Binobarin, o'zining eng yuksak realistik asarlarida Tagor hind adabiyotining mumtoz ustasi sifatida nafis badiiy shaklning chuqur, haqqoniy va maqsadga yo'naltirilgan mazmuniga mahoratli ravishda erishgan.

REFERENCES

1. Радхакришнан С. Индийская философия, т 1, 1956.
2. Р Тагор Творчество жизни (Сарханд), М, 1917.
3. Р Тагор Предмет литературы - Соч, т 8
4. Р Тагор Гитанжали – Соч т. 7
5. Р Тагор Воспоминание. – Соч. т. 8

⁵ Р Тагор Воспоминание. – Соч. т. 8., с. 130.

⁶ Р Тагор Творчество жизни (Сарханд), М., 1917, с. 178.